

TITLUL I

TEORIA GENERALĂ A RECURSULUI PENAL

Capitolul I. Locul recursului în sistemul căilor de atac din procesul penal

Secțiunea 1. Sistemul de căi de atac în procesul penal

§1. Căile de atac și importanța lor pentru înlăturarea justiției în cauzele penale

1. Conceptul de căi de atac în procesul penal. Căile de atac sunt mijloacele prevăzute de lege prin care Ministerul Public și persoanele îndrituite promovează un control judecătoresc, în cadrul căruia se verifică hotărârile judecătorești penale, în vederea desființării acelor hotărâri care cuprind erori de fapt și de drept și înlocuirea lor cu hotărâri conforme cu legea și adevărul.

Instituirea căilor de atac decurge din necesitatea de a se controla activitatea desfășurată de instanțele judecătorești, deoarece, în cazul în care aceasta nu corespunde legii și adevărului, aduce grave prejudicii unor drepturi fundamentale ale cetățenilor, cu implicații negative și asupra societății. Se pleacă de la presupunerea că o hotărâre judecătorească, cu toate garanțiile ce se iau, ar putea cuprinde erori de judecată și de soluționare – prezumție de eroare în ceea ce privește hotărârea atacată – și că, în cadrul noii judecăți, aceste erori vor fi înlăturate – prezumție de îndreptare¹. Formula adoptată de mulți proceduriști credem că este discutabilă. Într-adevăr, prezumția implică tragerea unei

---

¹ V. *Dongoroz*, Curs de procedură penală, litografiat, București, 1943, p. 316; T. *Pop*, Drept procesual penal, vol. IV, Cluj, 1948, p. 339.

concluzii dintr-o repetare constantă a aceleiași împrejurări în condiții date – *quod plerumque fit* –, fără a exclude și situațiile contrare. Practica ne arată un procent scăzut al hotărârilor desființate la instanțele de control, pentru neregularitatea și netemeinicia lor; ca urmare, este nepotrivit să se afirme că se pleacă, pentru instituirea controlului, de la prezumția – ceea ce se întâmplă cel mai des – că hotărârea atacată este nelegală și neîntemeiată; s-ar da, astfel, o apreciere apriorică negativă activității de judecată, ceea ce ar determina scăderea prestigiului de care trebuie să se bucure justiția. După părerea noastră ar trebui să se afirme doar că există „posibilitatea” ca o hotărâre să nu fie legală și temeinică, ceea ce ar așeza erorile de fapt și de drept în limite de excepție. De aceea, căile de atac sunt considerate ca **remedii procesuale**, în sensul că prin ele se pot îndrepta eventualele erori cuprinse în hotărârile judecătorești.

În literatura de specialitate se consideră că o hotărâre judecătorească poate fi nelegală și netemeinică din cauza a două vicii fundamentale¹: pronunțarea ei ca rezultat al nesocotirii regulilor de procedură penală, care asigură aflarea adevărului și garantează drepturile părților, de natură a pune la îndoială corectitudinea soluției adoptate (*vitium in procedendo*); soluționarea greșită a cauzei (*vitium in iudicando*), fie prin stabilirea greșită a situației de fapt (*error in facto*), care a condus la condamnarea unui nevinovat sau la achitarea unui infractor, fie prin aplicarea greșită a normelor de drept substanțial – penal sau civil – ori omiterea aplicării lor (*error in jure*), care a condus la o soluție neconformă cu legea.

Lipsurile privind încălcarea legii – de procedură și substanțială – provin din cunoașterea insuficientă a normelor de drept, din interpretarea lor greșită sau din încălcarea lor abuzivă; lipsurile privind stabilirea greșită a situației de fapt provin din neadministrarea tuturor probelor necesare, ca urmare a inactivității părților și a lipsei de rol activ a instanțelor de judecată, a nedescoperirii la timp a unor probe, ori din aprecierea necompletă sau greșită a probelor administrate, ceea ce a atras reținerea ca adevărate a unor fapte care nu s-au petrecut în realitate ori s-au petrecut în alte împrejurări, decât cele reținute, sau nereținerea unor fapte care au avut loc în realitate.

---

¹ V. Dongoroz, în I. Tanoviceanu, *Tratat de drept și procedură penală*, vol. V, București, 1927, p. 409; V. Manzini, *Trattato di diritto processuale penale italiano*, vol. IV, Torino, 1932, p. 456-457; T. Pop, op. cit., vol. IV, p. 358.

Căile de atac fac parte din instituțiile fazei de judecată, deoarece nu pot fi îndreptate decât împotriva unor hotărâri pronunțate de o instanță judecătorească. În legislațiile în care instrucția prealabilă se efectuează de către un organ judecătoresc (România, înainte de 1952, Franța, Belgia), hotărârile judecătorului de instrucție (ordonanțele) și ale camerei de acuzare (deciziile) sunt supuse căilor de atac (apel, recurs)¹.

În legislațiile potrivit cărora urmărirea penală se efectuează de către organele Ministerului Public și ale Ministerului de Interne (Federația rusă, România, după 1952), hotărârile acestor organe nu sunt supuse căilor de atac, ci unui mijloc de atac caracteristic activității lor – plângerea; deși plângerea declanșează, ca și calea de atac, un control din partea altui organ, uneori chiar al unei instanțe de judecată, aceasta nu este considerată o cale de atac propriu-zisă, deoarece nu este îndreptată împotriva unei hotărâri judecătorești.

Exercitarea unei căi de atac declanșează o nouă judecată în fața unei instanțe judecătorești, singura autoritate care o poate soluționa. Când exercitarea căii de atac are ca obiect efectuarea unui control judecătoresc asupra legalității și temeiniciei hotărârii judecătorești atacate, judecata în calea de atac se desfășoară în fața unei instanțe judecătorești ierarhic superioare, având capacitatea de a descoperi lipsurile și de a le îndrepta; când calea de atac este instituită în vederea rejudecării cauzei penale, întrucât nu a fost asigurată prezența părților în fața instanței ori pentru că au fost descoperite fapte sau împrejurări noi, pe care nu le cunoscuseră judecătorii care au pronunțat hotărârea atacată, judecata în calea de atac poate avea loc și în fața aceleiași instanțe judecătorești. Pornindu-se de la teza potrivit căreia exercitarea unei căi de atac ar trebui să promoveze controlul din partea unei instanțe superioare în grad celei care a pronunțat hotărârea atacată, s-a emis părerea potrivit căreia sunt căi de atac propriu-zise numai acele mijloace procesuale, prin care sunt sesizate instanțele ierarhic superioare; mijloacelor procesuale care promovează o nouă judecată la aceeași instanță li s-a dat denumirea de **căi de reînnoire**². În literatura de specialitate actuală nu se mai reține

---

¹ Art. 448-451 din Codul de procedură penală din 1936; *R. Merle, A. Vitu, Traité de droit criminel, T. II, Procédure pénale, Ed. Cujas, Paris, 1979, p. 523, 561.*

² *V. Dongoroz, Curs de procedură penală, 1943, p. 316; T. Pop, op. cit., vol. IV, p. 341.*

sensul restrâns al conceptului de cale de atac, în acest concept fiind incluse atât căile de atac care atrag controlul unei instanțe superioare (apelul, recursul), cât și căile de atac care atrag reexaminarea cauzei de către aceeași instanță (opoziția în dreptul francez, revizuirea și contestația în anulare în dreptul nostru). În acest sens s-a fixat și legislația noastră, care, sub denumirea de căi de atac extraordinare (Titlului II, Capitolul IV al Părții speciale a Codului de procedură penală din 1968), include și contestația în anulare și revizuirea, deși atrag competența instanței care a pronunțat hotărârea atacată.

Spre deosebire de supravegherea exercitată de către procuror asupra urmăririi penale, care se efectuează din oficiu, nu numai la plângerea părților, căile de atac sunt instituite în interesul autorităților și persoanelor prevăzute de lege, de aceea ele sunt **facultative**, promovând judecata în calea de atac numai la inițiativa acestora, prin introducerea unei cereri în acest sens. Autoritatea publică, îndrituită în legislația noastră de a exercita calea de atac în procesul penal – Ministerul Public –, reprezentând interesele generale ale societății și apărând ordinea de drept și drepturile și libertățile cetățenilor, are nu numai dreptul de a folosi o cale de atac, ci și obligația de a acționa, deoarece are sarcina de a veghea la rămânerea în vigoare numai a hotărârilor date în conformitate cu legea și adevărul. Persoanele cărora legea le dă dreptul de a exercita calea de atac – părțile din proces – au interesul de a fi înlăturate acele hotărâri judecătorești care le vatămă drepturile și interesele lor legitime; ca urmare, când o asemenea vătămare nu s-a produs, ele nu folosesc calea de atac, deși hotărârea ar putea să fie nelegală sau netemeinică. În cazul în care o hotărâre judecătorească vatămă interesele altor persoane decât ale părților din proces, legea le poate acorda, selectiv, și acestora dreptul la o anumită cale de atac. O dată exercitată calea de atac în mod legal, aceasta își produce efectul de a declanșa activitatea de control judecătoresc, în afară de cazul în care este retrasă în condițiile legii. Instanța sesizată cu o cale de atac poate fi obligată, prin lege, să examineze, prin extindere, întreaga cauză și față de părțile care nu au folosit calea de atac sau față de care aceasta nu se referă.

Fiind o cale de atac, recursul penal îmbracă toate trăsăturile arătate mai sus, cu particularitățile decurgând din reglementarea sa specială.

2. Importanța căilor de atac pentru înfăptuirea justiției în cauzele penale. Inexistența unui control asupra activității instanțelor

judecătorești, în condițiile în care judecătorilor li se recunoaște apartenența la una dintre cele trei puteri ale statului – puterea judecătorească –, poate produce mari perturbări în judecarea cauzelor penale, prin amânări inutile sau abuzive, prin nesocotirea procedurii prevăzute de lege, dar poate produce și comiterea de grave erori în soluționarea cauzelor, fie prin stabilirea greșită a faptelor și a vinovăției, fie prin aplicarea greșită a legii penale și a celei civile. Instituirea unui control asupra modului în care s-a desfășurat judecata ori s-a soluționat o cauză penală înseamnă, în primul rând, un **mijloc de prevenire** a încălcării legii și a erorilor judiciare; într-adevăr, știindu-se controlați, judecătorii vor încerca să procedeze conform legii și să dea soluții corecte¹.

În cazul în care s-au produs viciile de procedură sau erorile de fapt sau de drept, exercitarea căii de atac creează posibilitatea înlăturării lor, prin desființarea hotărârilor care nu sunt conforme cu legea și adevărul. Calea de atac devine, astfel, un **mijloc distructiv**, de înlăturare a hotărârilor nelegale și netemeinice, prin desființarea, casarea sau anularea acestora. Efectul distructiv constituie o **garanție** de cea mai mare importanță pentru orice persoană interesată în înlăturarea unei hotărâri judecătorești necorespunzătoare.

Desființarea, casarea sau anularea unei hotărâri judecătorești lasă, de regulă, cauza penală în curs de desfășurare, deoarece trebuie înlocuită hotărârea desființată cu o altă hotărâre judecătorească. Calea de atac constituie, așadar, și un **mijloc reparator**, un **remediu procesual**², prin care se asigură soluționarea justă a cauzelor penale. Acest scop se poate realiza chiar în fața instanței care judecă în calea de atac, prin schimbarea sau modificarea soluției date prin hotărârea desființată, ori se poate realiza printr-o rejudecare a cauzei în fața altei instanțe judecătorești, căreia i se trimite cauza spre soluționare. Ca urmare, calea de atac poate pune în mișcare o singură etapă de judecată, prin care cauza își capătă o nouă soluție (instanța de apel ori de recurs soluționează și fondul cauzei), sau mai multe etape, dacă este necesară rejudecarea cauzei de către o altă instanță (casarea în recurs cu trimitere la prima instanță are ca urmare o rejudecare în primă instanță și apoi o eventuală judecare în apel și din nou în

---

¹ „Controlul judecății constituie pentru instanța a cărei judecată urmează a fi supusă controlului un stimulent de a judeca cu cât mai mare grijă și o frână contra arbitrariului și abuzului”, *T. Pop*, op. cit., vol. IV, p. 338.

² *V. Dongoroz*, Curs de procedură penală, op. cit., p. 316.

recurs). În orice situație, calea de atac are finalitatea de a asigura pronunțarea unei hotărâri definitive, legale și temeinice, în cauza în care a fost exercitată.

Recursul penal realizează toate cele trei scopuri ale căii de atac; declanșând înfăptuirea unui control din partea instanței superioare în grad aceleia care pronunțase hotărârea atacată, pune în gardă judecătorii fondului de a nu abuza sau de a nu trata cu ușurință judecarea și soluționarea cauzelor penale, altfel expunându-se la desființarea hotărârilor pe care le-au dat; în cazul în care s-au produs încălcări ale legii și erori de fapt, intervine efectul distructiv, prin care se casează hotărârea nelegală și netemeinică; prin efectul reparator se înlocuiește hotărârea casată cu o hotărâre legală și temeinică, de îndată sau după rejudecarea cauzei.

Recursul penal, în calitatea sa de cale de atac, constituie, astfel, o importantă **garanție**¹ atât pentru stat, cât și pentru persoanele interesate în soluționarea legală și temeinică a cauzelor penale.

§2. Criteriile de constituire a sistemului de căi de atac în procesul penal

3. Căi de atac prin care se efectuează controlul judecătoresc de instanțe ierarhic superioare. Constituirea sistemului judiciar pe grade ierarhice, în vârful piramidei aflându-se instanța judecătorească supremă (Tribunal sau Curte Supremă, Curte de Casație și Justiție), dă posibilitatea instanțelor judecătorești, ierarhic superioare, să efectueze un control asupra activității instanțelor inferioare în grad, control care se numește – **control judecătoresc** (judiciar). În sistemul nostru judiciar, Înalta Curte de Casație și Justiție exercită un control, prin intermediul căilor de atac, asupra tuturor instanțelor judecătorești ierarhic inferioare de pe cuprinsul țării; curțile de apel și Curtea Militară de Apel exercită controlul asupra hotărârilor penale pronunțate de tribunalele și judecătoriile din circumscripțiile lor teritoriale, iar tribunalele și tribunalul militar teritorial, asupra hotărârilor penale pronunțate de judecătoriile și tribunalele militare ierarhic subordonate. În anul 1977 s-a acordat dreptul de control judecătoresc și judecătoriilor în cazul hotărârilor penale ale comisiilor de judecată, care

---

¹ Vezi și *T. Pop*, op. cit., vol. IV, p. 338.